

RUFF TAMÁS¹

Külföldi tapasztalatok és tervek

Absztrakt

A tanulmány célja a magyar fiatalok nemzetközi migrációs részvételének, külföldi tapasztalatainak, motivációinak és jövőbeli terveinek vizsgálata. A kutatás arra keresi a választ, hogyan alakultak a fiatalok mobilitási mintázatai az elmúlt két évtizedben, valamint milyen tényezők ösztönzik vagy gátolják a külföldi munkavállalást, tanulást és letelepedést. Az elemzés a magyarországi nagymintás ifjúságkutatások (2000–2024) adatain alapul. A vizsgálat leíró statisztikai elemzéseket és szociodemográfiai összehasonlításokat alkalmaz a 15–29, illetve egyes esetekben a 15–34 éves korosztály körében. Az adatok értelmezésénél figyelembe kell venni azt, hogy az adatfelvételek csak a Magyarországon élő fiatalokat érintették, így az eredmények értelmezése korlátozott. Az eredmények szerint a fiatalok körében a külföldi munkavállalási, tanulási és letelepedési szándék hosszabb távon csökkenő tendenciát mutat. A külföldi munkavállalás legfontosabb motivációi továbbra is a jobb megélhetés, a tapasztalatszerzés és a karrierépítés, ugyanakkor növekvő szerepet kapnak a tudatos életstratégiai megfontolások. A mobilitást elsősorban a családi kötődések, valamint az itthoni élet- és karrierlehetőségekkel való elégedettség gátolja. A migrációs tervek tudatosabbá váltak, miközben a tényleges kivándorlás viszonylag alacsony szinten maradt. A célországok között Ausztria dominanciája erősödött, és a visszatérő migráció jelentősége is növekedett. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a nemzetközi mobilitás a magyar fiatalok számára továbbra is fontos lehetőség, de egyre inkább átmeneti, rugalmas és életpályába illeszkedő stratégiaként jelenik meg, nem pedig végleges elvándorlásként. A migrációs potenciál mérséklődése és a hazatérési szándékok erősödése a mobilitás tudatosabbá válását jelzi.

Kulcsszavak: migráció, fiatalok, Magyarország

¹ Egyetemi adjunktus, Kodolányi János Egyetem.

Bevezetés

A nemzetközi migráció az elmúlt évtizedekben a társadalomtudományok egyik legintenzívebben vizsgált területévé vált. A globalizáció, az európai munkaerő-piacok fokozódó integrációja, a közlekedési és kommunikációs technológiák fejlődése, valamint a munkaerő iránti nemzetközi kereslet növekedése jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a mobilitás a modern társadalmak mindennapi jelenségévé váljon.² A migráció nem csupán demográfiai folyamatként értelmezhető, hanem gazdasági, társadalmi és kulturális következményekkel járó összetett jelenség, amely egyszerre befolyásolja a kibocsátó és a befogadó országok fejlődését. A nemzetközi vándorlás különösen fontos szerepet játszik azokban az európai társadalmakban, amelyek demográfiai öregedéssel, alacsony termékenységgel és munkaerőpiaci kihívásokkal szembesülnek.³ Magyarország esetében a migráció jelentősége a 2010-es évektől erősödött fel, amikor az osztrák és német munkaerő-piac teljes megnyitása érezhetően növelte a külföldi munkavállalás lehetőségét és társadalmi láthatóságát.⁴

A migráció kutatásában kiemelt jelentősége van a fiatalok vizsgálatának. A nemzetközi szakirodalom szerint a migrációs döntések leggyakrabban az életpálya korai szakaszában születnek meg, amikor az egyének tanulmányi, munkaerőpiaci és családalapítási döntéseket hoznak. A fiatal korosztályok mobilitása ezért nemcsak demográfiai szempontból fontos, hanem a humántőke-áramlás, a munkaerőpiaci alkalmazkodás és a társadalmi innováció szempontjából is meghatározó.⁵ A külföldi tapasztalatszerzés nyelvi, kulturális és szakmai előnyökkel járhat, ugyanakkor a magasan képzett fiatalok tartós elvándorlása jelentős kihívást jelenthet a kibocsátó országok számára. A migrációs folyamatok megértése ezért megköveteli a fiatalok motivációinak, terveinek és mobilitási tapasztalatainak részletes vizsgálatát.

Jelen tanulmány célja, hogy képet adjon a magyar fiatalok nemzetközi migrációs részvételéről, migrációs potenciáljáról, motivációiról és jövőbeli terveiről. Az elemzés a nagymintás ifjúságkutatások eredményeire támaszkodva vizsgálja a nemzetközi mobilitás hosszabb távú trendjeit és aktuális sajátosságait.

2 Massey et al. 1993; Sheller–Urry 2006; Skeldon 2017; Williams et al. 2018.

3 Atoyan et al. 2016; Hall 2022.

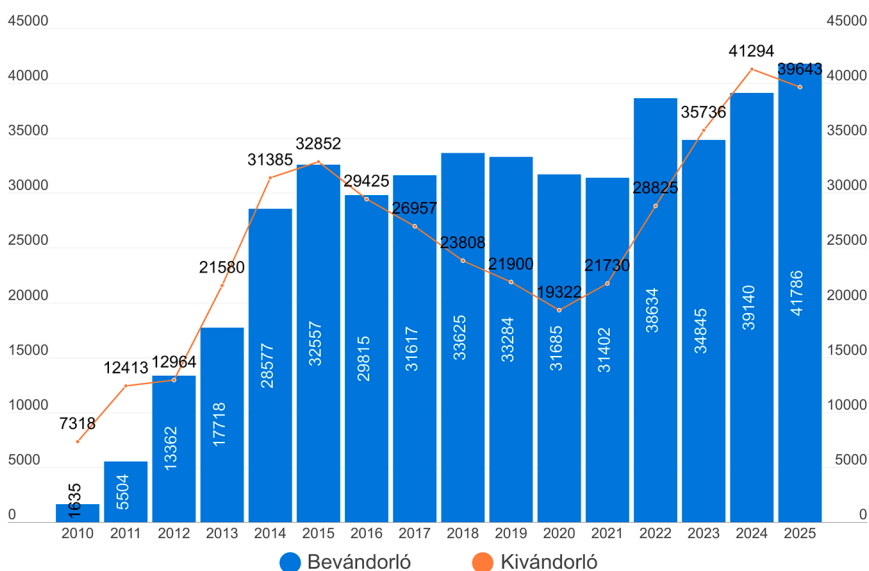
4 Blaskó–Gödri 2014.

5 Fassmann et al. 2018; Heckert 2015; Sardak et al. 2021.

A fiatalok nemzetközi vándorlásának hazai trendjei⁶

A módszertani nehézségek miatt a vándorlással kapcsolatos statisztikai adatok elemzése során érdemes óvatosan eljárni. A hazai adminisztratív nyilvántartások adatai (KSH-, STADAT-táblák) alapján kirajzolódó tendenciából kiolvasható, hogy 2010-től a legalább egy évet külföldön töltő magyar állampolgárok száma exponenciálisan nőtt egészen 2015-ig (2010-ben 7 ezer fő, 2015-ben mintegy 33 ezer fő), ami egyrészt a nyugat-európai országok munkaerőpiaci nyitásának, másrészt a világgazdasági válság hatásának is köszönhető. 2016-ban az évtized elejétől tapasztalható növekvő elvándorlási trend megfordult 2020-ig, majd a Covid-19-járvány után ismét növekedésnek indult (1. ábra).

1. ábra: Magyar állampolgárok vándorlásának összefoglaló adatai, 2010–2025 (fő)

Forrás: KSH⁷

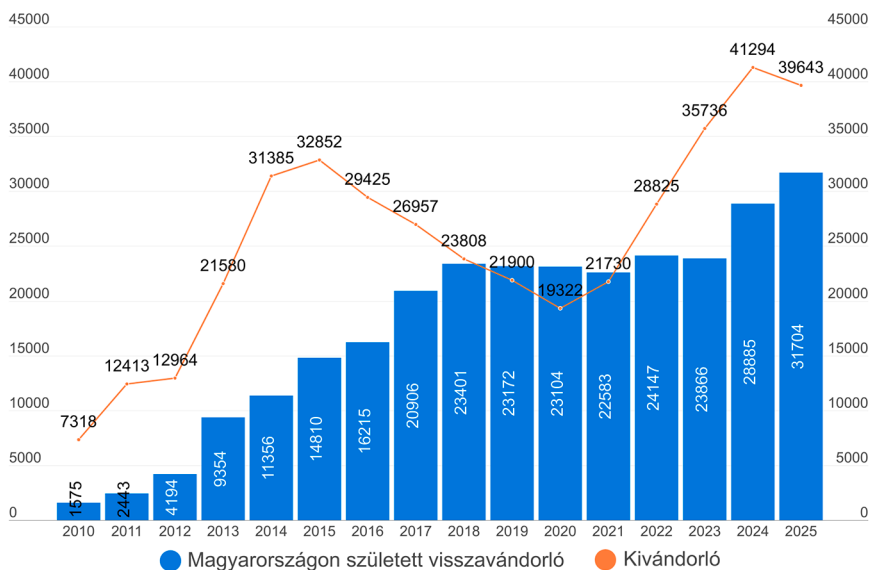
A kivándorlással párhuzamosan természetesen a visszavándorlás jelensége is jelen volt a migrációs mozgásokban a Magyarországon születettek között. Ez 2010-től lassan, de folyamatosan emelkedett, 2018–2023 között ingadozott, 2025-ben pedig elérte legmagasabb értékét. A pandémia hatására sokan hazaköltöztek, de a jár-

⁶ A fejezetben közölt korábbi adatfelvételek eredményeihez felhasználtam a Kiss-Kozma Georginával közösen írt tanulmányt (Kiss-Kozma–Ruff 2024).

⁷ KSH é. n.: Magyar állampolgárok vándorlásának összefoglaló adatai.

ványhelyzet javulásával ismét megnőtt a kivándorlók száma, amely 2024-ben érte el csúcspontját a vizsgált időszakban, több mint 41 ezer fővel (2. ábra).

2. ábra: A Magyarországon született visszavándorlók és a kivándorlók száma, 2010–2025 (fő)

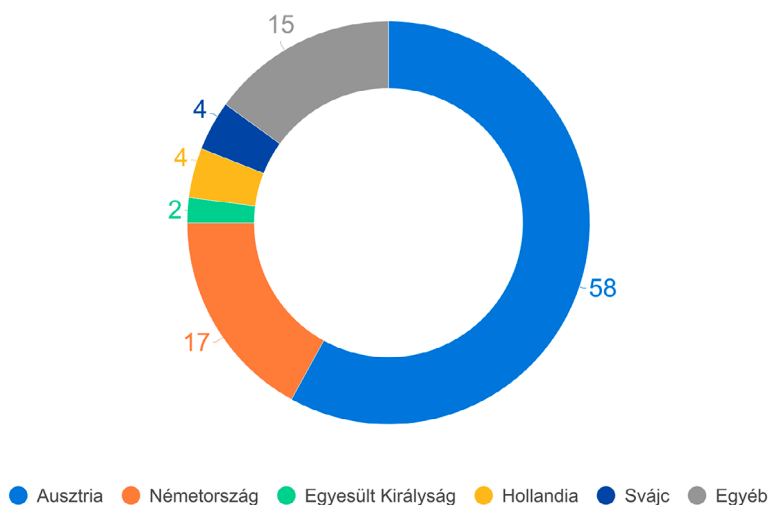

Forrás: KSH⁸

2025-ben a kivándorló magyarok 58 százaléka Ausztriát, 17 százaléka Németországot és 2 százaléka az Egyesült Királyságot választotta célországnak (3. ábra). Míg az Ausztriába kivándorlók száma az előző évekhez képest növekedett, addig az Egyesült Királyságba és Németországba vándorlóké csökkent. A visszavándorlók több mint fele Ausztriából, egyötöde Németországból és 6 százaléka az Egyesült Királyságból költözött vissza ugyanebben az évben (4. ábra). Az Egyesült Királyságból hazatérők arányának csökkenése mellett az Ausztriából visszavándoroltak aránya jelentősen növekedett, illetve a Németországból hazaköltözők száma is emelkedett 2024-ben és 2025-ben.

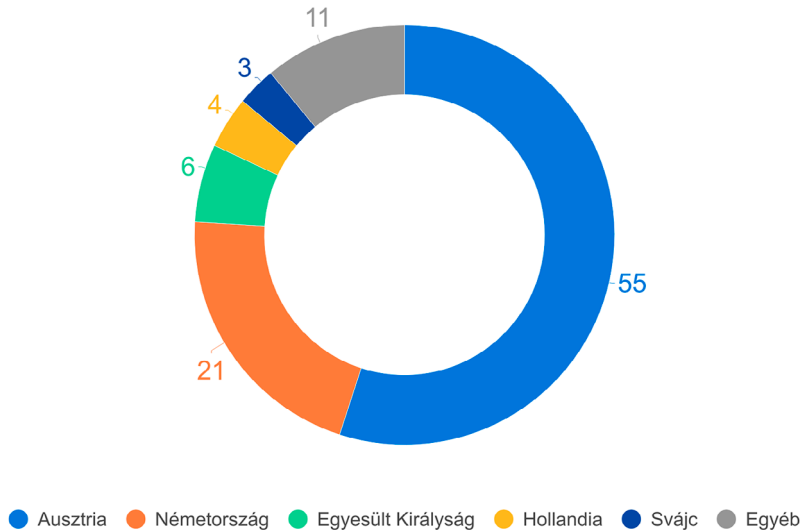
8 KSH é. n.: Magyar állampolgárok vándorlásának összefoglaló adatai.

3. ábra: A kivándorló magyar állampolgárok célországok szerint, 2025 (%)

Forrás: KSH⁹

4. ábra: A Magyarországon született visszavándorló magyar állampolgárok az előző tartózkodás országa szerint, 2025 (%)

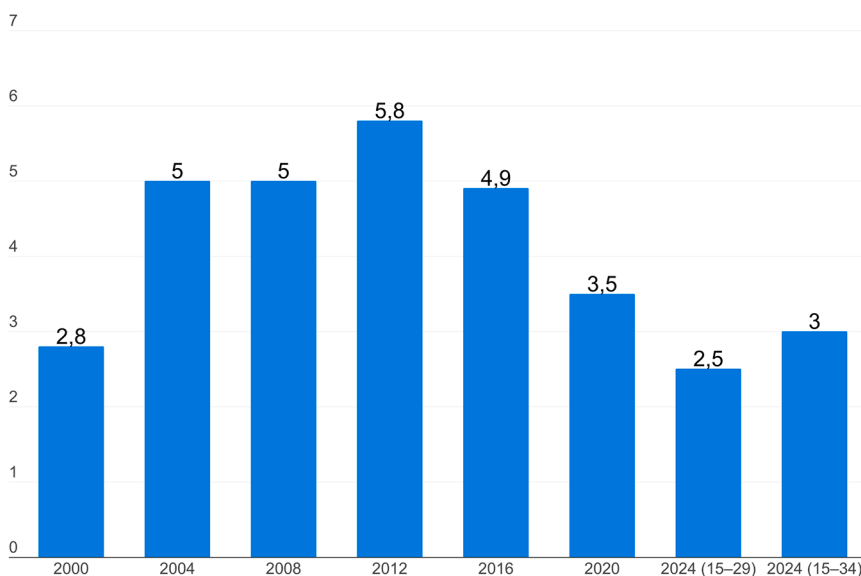
Forrás: KSH¹⁰

⁹ KSH é. n.: A kivándorló magyar állampolgárok célországok és nemek szerint.

¹⁰ KSH é. n.: A Magyarországon született visszavándorló magyar állampolgárok az előző tartózkodás országa és nemek szerint.

A magyarországi nagymintás ifjúságkutatásokban a migráció témája kezdettől fogva jelen van, bár eltérő hangsúllyal és részletességgel. Az első adatfelvételben még nem jelent meg önálló témakörként, csupán a munkával kapcsolatos kérdések között szerepelt válaszlehetőségként a külföldi munkavállalás. A második kutatás során a külföldre irányuló mobilitás már nagyobb figyelmet kapott: a korábbi munkavállalási és tanulási tapasztalatokra vonatkozó kérdések mellett külön rákérdeztek arra is, hogy a fiatalok tanultak-e vagy dolgoztak-e külföldön, illetve terveznek-e a jövőben átmenetileg külföldön tanulni vagy munkát vállalni. Az Ifjúság 2008 adatfelvételében tovább bővült a külföldi mobilitással kapcsolatos kérdések köre, miközben több elem a 2004-es vizsgálattal összehasonlítható formában maradt meg. A 2012-es kutatásban ugyanakkor a külföldi tanulási és munkavállalási tervekre vonatkozó kérdéseket csak azoknak tették fel, akik korábban jelezték, hogy életüket nem kizárólag Magyarországon tudják elképzelni. Ezzel szemben a legutóbbi három adatfelvétel ismét valamennyi válaszadót megkérdezte a külföldi tanulási és munkavállalási szándékairól.

5. ábra: Külföldi munkavállalási tapasztalatok¹¹ (%)

Forrás: saját szerkesztés

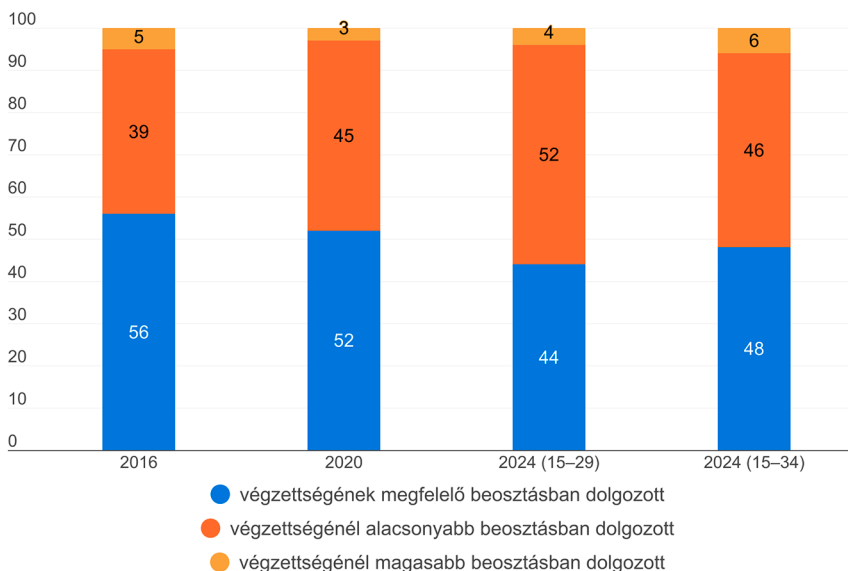
¹¹ Kérdés: „Dolgozott külföldön?” Bázis: $n_{2000} = 4752$; $n_{2004} = 8000$; $n_{2008} = 8076$; $n_{2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

A tanulmányban bemutatott eredmények értelmezéséhez fel kell hívni a figyelmet az adatfelvételek korlátaira. A közölt adatok és következtetések a nemzetközi vándorlásban részt vevő 15–29 éves magyar fiatalok egy részére vonatkoznak, és nem a teljes, ebbe a korosztályba tartozó populációra. Ez azért van, mert a kutatások célcsoportjaiba azok tartoztak, akik Magyarország területén éltek az adatfelvételek időszakában, és retrospektív módon számoltak be migrációs tapasztalataikról. Ezek alapján a következtetéseket is csak korlátozottan fogalmazhatjuk meg.

A Magyarországon élő 15–29 éves fiatalok kis hányada dolgozott korábban külföldön. A 2000-es évek elején a fiatalok közel 3 százaléka számolt be ilyen irányú tapasztalatról, ami a 2010-es években végzett két adatfelvétel esetében 5–6 százalék között mozgott. A következő évtized eredményei alapján fokozatosan csökkent azok aránya, akik dolgoztak már egy másik országban (5. ábra).

A külföldi munkavállalás során nem elhanyagolható tényező az, hogy végzettségüknek megfelelő beosztásban dolgoznak-e a fiatalok vagy ettől eltérően. Az utolsó három adatfelvétel alapján látható tendencia, hogy egyre kevesebben dolgoztak végzettségüknek megfelelő munkakörökben, nőtt azok aránya, akik alacsonyabb beosztású munkákat végeztek, illetve a magasabb pozícióban dolgozók aránya érdemben nem változott (6. ábra).

6. ábra: Külföldi munkavállalási tapasztalatok a végzettségnek megfelelő beosztás szerint¹² (%)

Forrás: saját szerkesztés

¹² Kérdés: „Amikor külföldön vállalt munkát, Ön...?” Bázis: $n_{2016} = 389$; $n_{2020} = 272$; $n_{2024[15-29]} = 76$; $n_{2024[15-34]} = 145$

A migrációs potenciál a vándorlási hajlandóságot jelenti. A migrációs potenciál mérése alapvetően a kérdőíves adatfelvételekkel történik, melynek során a külföldre történő vándorlási hajlandóságot több kérdéssel mérik a kutatók. A migrációs potenciál közlésekor gyakran külön-külön elemzik a rövid és a hosszú távú munkavállalást és kivándorlást tervezők arányát.

A jövőbeni munkavállalási tervekre az ifjúságkutatások során más és más kérdéssel kérdeztek rá a kutatók. 2004-ben az alábbi kérdést használták: „Tervezi-e, hogy külföldre megy dolgozni egy időre?” A kérdésre a fiatalok 36 százaléka válaszolt igennel. Az első két kutatásban szerepelt egy másik kérdés is: „Vannak-e olyan személyes elképzelései, amelyeket a következő 5 évben szeretne megvalósítani?” A kérdés válaszlehetőségei között szerepelt a külföldi munkavállalás és a külföldi tanulás is. 2000-ben a fiatalok 3,6 százaléka jelölte meg a külföldi munkavállalást, a külföldi tanulást pedig 1,5 százalékuk. Ugyanerre a kérdésre 2004-ben a külföldi munkavállalást 4,5 százalék, a külföldi tanulást 2,2 százalék jelölte meg.

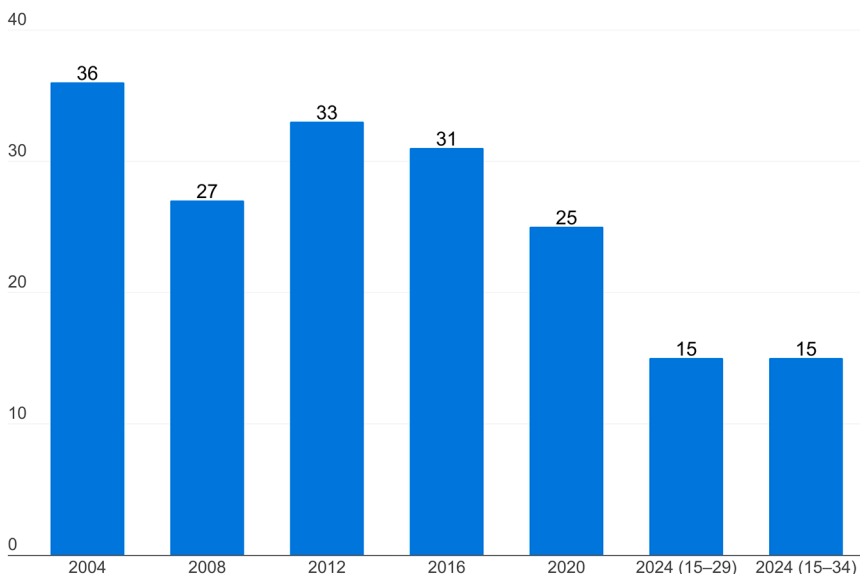
2008-ban kicsit módosítottak a kérdésen: „Tervezi-e, hogy valaha külföldön fog dolgozni?” A fiatalok 27 százalékának voltak ilyen tervei, 96 százalékuk maximum 30 éves koráig tervezte a külföldi munkavállalást, kétharmaduk maximum két éves időtartamra, minden tizedik fiatal három évre, további 10 százalékuk öt évre szeretett volna másik országba menni dolgozni.

2012-ben ugyanazt a kérdést tették fel, mint 2008-ban, ekkor a 15–29 évesek egyharmada tervezte azt, hogy valaha külföldön fog dolgozni (7. ábra).

Az utolsó három kutatás kérdőívében módosítottak a kérdésen, külön kérdeztek rá a kutatók a rövid és hosszú távú migrációs tervekre.¹³ A fiatalok körében a 2016. évi 27 százalékról 21 százalékra csökkent azoknak az aránya 2020-ban, akik hosszú távon, pár évre külföldre szeretnének menni dolgozni. A pár hetes vagy hónapos munkát tervezők aránya nem változott, mindkét évben a fiatalok 18-18 százaléka gondolt ilyenre. A rövid és hosszú távú migrációs tervek 2024-ben tovább csökkentek, ezek részletes bemutatására a tanulmány következő fejezetében kerül sor.

¹³ „Tervezi-e, hogy egy pár hétre vagy hónapra külföldre menjen dolgozni (ingázni is)?” „Tervezi-e, hogy egy pár évre külföldre megy dolgozni?”

7. ábra: Külföldi munkavállalási tervek^{14,15} (%)

Forrás: saját szerkesztés

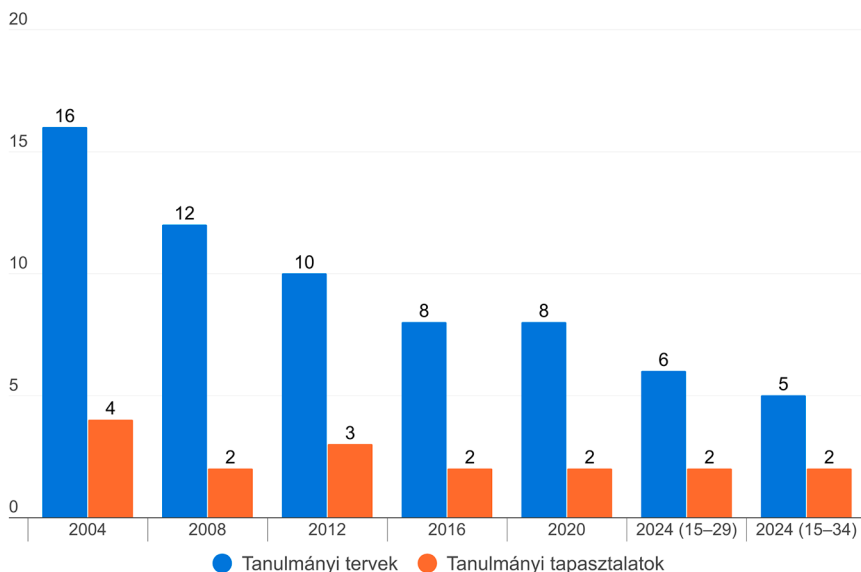
A külföldi tanulási tapasztalataikkal és terveikkel kapcsolatban a fiatalokat 2004-től kérdezték meg a kutatók külön kérdésben. Ahogy a 8. ábrán látható, a magyar fiatalok körében nagyon kicsi azok aránya, akik korábban tanultak másik országban, 2 és 4 százalék között mozog arányuk a 15–29 éves korosztályon belül. 2004-ben a fiatalok 4 százaléka, 2008-ban 2 százaléka tanult külföldön. Utóbbiak közel 40 százaléka nyelvtanfolyamon vagy szakmai gyakorlaton vett részt, több mint egy-negyedük pedig főiskolára vagy egyetemre járt. A későbbi adatfelvételek során sem haladta meg a fenti arányokat a külföldi tanulmányi tapasztalatokkal rendelkező fiatalok aránya.

Külföldi tanulmányokat több fiatal tervez a jövőben, azonban megfigyelhető tendencia, hogy időszakról időszakra egyre kevesebb azok aránya, akik tanulmányaikat egy időre másik országban szeretnék folytatni, ilyen tervekről legkevesebben 2024-ben számoltak be.

¹⁴ A 2016-os, 2020-as és 2024-es adatokhoz azokat soroltam ide, akik rövid távú vagy hosszú távú munkavállalási tervekkel rendelkeztek. Akik mindkettővel, azokat csak egyszer vettem figyelembe.

¹⁵ Bázis: $n_{2004} = 8000$; $n_{2008} = 8076$; $n_{2012} = 5290$; $n_{2016, 2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

8. ábra: Külföldi tanulmányi tapasztalatok és tervek¹⁶ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Az Ifjúság 2008 kutatásban jelent meg először a végleges letelepedés iránti szándék elemzése. A külföldi tanulási és munkavállalási tervekkel kapcsolatos kérdéseknél válaszlehetőségként szerepelt, valamint egy harmadik kérdésnél, amely arra vonatkozott, hogy elköltözne-e arról a településről, ahol jelenleg él. Akik terveztek külföldre menni tanulni, azok közül a teljes alapsokaságon belül 1 százalék volt azok aránya, akiknél felmerült okként, hogy hátha sikerül hosszú távon kint maradni, vagy végleg kiköltözni. Ugyanezt az okot a külföldi munkát tervezők körében 4 százalék említette. A lakhelyről való elköltözéssel kapcsolatos kérdésnél 1 százalék mondta azt, hogy csak külföldre költözne el arról a településről, ahol az adatfelvétel idején élt.

Négy év múlva a fiatalok 12 százaléka mondta azt, hogy akár végleges letelepedés céljából is elhagyná Magyarországot. Az utolsó három kutatásban arra kérdeztek rá a kutatók, hogy tervezik-e a fiatalok, hogy külföldön fognak élni. 2016-ban a fiatalok 15 százaléka, 2020-ban 11 százalékuk, 2024-ben a 15–29 évesek és a 15–34 évesek 10-10 százaléka tervezte azt, hogy másik országban fog élni.

¹⁶ A tanulási tervekre vonatkozó kérdéseket adatfelvételenként különböző módon tették fel a kutatók. 2004-ben és 2008-ban: „Tervezi-e, hogy külföldre megy tanulni egy időre?” 2012-ben: „Tervezi-e, hogy a jövőben külföldön tanul?” 2016-ban és 2020-ban: „Tervezi-e, hogy a közeljövőben külföldre menjen tanulni?” 2024-ben: „Tervezi-e, hogy 5 éven belül külföldre menjen tanulni?” Bázis: $n_{2004} = 8000$; $n_{2008} = 8076$; $n_{2012} = 5290$; $n_{2016, 2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

A külföldi mobilitást többféle tényező ösztönözheti, fontos megismerni ezeket, hogy világosan lássuk azt, hogy a fiatalok milyen célok és okok miatt hagyják el az országot hosszabb-rövidebb időre.

Az ösztönző és gátló tényezők vizsgálatára először az Ifjúság 2008 adatfelvételében került sor. 2008-ban legtöbben azért mentek volna külföldre dolgozni, hogy keressenek némi félretehető pénzt (18 százalék), hogy tapasztalatokat szerezzenek (4 százalék), hogy nyelvet tanuljanak (3 százalék), illetve azért, mert külföldön jobban lehet élni (3 százalék).

A következő adatfelvételek során a motivációk nagy része ugyanúgy kérdeztek rá, bár történt néhány új kiegészítés a motivációk listájában évről évre. Minden adatfelvétel során a vándorlás legfőbb okaként a jobb megélhetést említették legnagyobb arányban a fiatalok, de a válaszok mértékében vannak változások. A 2010-es években a magyar fiatalok kétharmada nyilatkozta azt, hogy a jobb életszínvonal megteremtése érdekében hagyná el az országot, a 2020-as években ezeknek a fiataloknak az aránya csökkent.¹⁷ Szintén csökkent azok aránya, akik tapasztalatszerzési szándékkal mennének külföldre, a 2016-os kutatáshoz képest nagymértékű változást lehet látni ezen területen. A legutóbbi három adatfelvétel közül 2020-ban volt a legkisebb azoknak az aránya, akik tanulási célból hagynák el az országot, például azért, mert nincsen olyan képzés Magyarországon, amely iránt érdeklődik, vagy úgy gondolja, hogy külföldön több tanulási lehetőség van (1. táblázat). A fiatalok körében 2024-re nőtt azok aránya, akik emiatt mennének egy másik országba. A tapasztalatszerzés fontos motiváló tényezőként maradt meg a kivándorlás hátterében, illetve a 2024-ben először mért kalandvagy viszonylag jelentős tényezőként jelenik meg, ami arra utal, hogy a személyes élmények és tapasztalatok iránti igény továbbra is jelen van.

A hazai rossz anyagi körülmények, az itthoni kilátástalanság és lehetőségek hiánya, valamint az új kihívások és a karrierépítés is meghatározó erővel bír a kivándorlás jelensége mögött. Legkevésbé önkéntes munka vállalása és a más kultúrák megismerése miatt hagynák el az országot, illetve a politikai helyzetnek és a párkapcsolati okoknak is kisebb szerepe van.

17 2024-ben azoknak tették fel a kérdést az adatfelvétel során, akik nem terveztek külföldre menni.

1. táblázat: A külföldi mobilitást erősítő motivációk^{18, 19} (%)

	2012	2016	2020	2024 (15–29)	2024 (15–34)
Jobb megélhetés	66	69	44	18	18
Nyelvtanulás	22	35	15	6	7
Tapasztaltszerzés	20	38	13	10	10
Karrier	19	31	17	9	9
Új kihívások	14	27	9	9	10
Családi okok	6	19	24	7	7
Tanulás általában	5	12	2	5	5
Itthoni politikai helyzet	2	12	10	5	5
Önkéntes munka	2	8	6	3	3
Itthoni rossz anyagi körülmények	n.a.	35	11	9	9
Itthoni kilátástalanság, lehetőségek hiánya	n.a.	31	26	9	10
Család, barátok, ismerősök már külföldön vannak	n.a.	n.a.	16	7	7
Párkapcsolati okok	n.a.	n.a.	n.a.	5	5
Kalandvágy	n.a.	n.a.	n.a.	11	10
Más kultúrák megismerése	n.a.	n.a.	n.a.	4	5

Forrás: saját szerkesztés

A mobilitást ösztönző tényezők mellett fontos azt is látni, hogy milyen szempontok miatt döntenek úgy a mai magyar fiatalok, hogy nem hagyják el az országot hosszabb-rövidebb időre sem.

2008-ban a fiatalok leginkább azért nem terveztek külföldre menni dolgozni, mert nem szerettek volna elválni családtagjaiktól, másodsorban azért, mert Magyarországon is van munka, harmadsorban a nyelvtudás hiányát jelölték meg okként.

2012 óta mindegyik kutatás során legfőbb okként a családhoz való ragaszkodást fogalmazták meg a megkérdezettek, azonban a további okoknál változásokat láthatunk. Míg korábban a szülőföldhöz és a barátokhoz való ragaszkodás nagyon erős szerepet játszott abban, hogy a fiatalok ne menjenek külföldre, 2020-ben ezek a szempontok hátrébb kerültek a sorban, és helyükbe léptek az itthoni dolgokkal való elégedettség (azaz itthon is boldogul, nem akarja feladni itthoni életét és

¹⁸ 2012-ben minden válaszlehetőséget feltettek a válaszadóknak dichotóm kérdésként, 2016-tól többválaszos kérdés formájában kerültek rögzítésre a válaszok.

¹⁹ Kérdés: „Mi az, amiért (mégis) hajlandó lenne elhagyni az országot hosszabb-rövidebb időre?”
Bázis: $n_{2012} = 8000$; $n_{2016} = 1995$; $n_{2020} = 2000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

karrierjét) és a félelemmel kapcsolatos tényezők (fél az idegen környezettől, fél a sikertelenségtől, egyedül nem mer belevágni). Legnagyobb arányú csökkenés a családhoz, a hazához és a barátokhoz való ragaszkodásban tapasztalható, de ezeken kívül kevésbé meghatározó szempont lett a gátló tényezők között az, hogy nincsen anyagi lehetősége rá, nem tudja, hogyan fogjon hozzá, vagy a túlzott adminisztrációs ügyintézési folyamat (2. táblázat).

A legutóbbi kutatás eredményei alapján is a családi kötelek tartják vissza legjobban a fiatalokat attól, hogy külföldre menjenek, illetve a négy évvel ezelőtti adatfelvételhez hasonlóan meghatározóak az itthoni körülményekkel való elégedettségi okok (itthon is boldogul, nem akarja feladni itthoni életét, karrierjét). A hazához és a barátokhoz való ragaszkodás visszatartó hatása még mindig fontos, valamint a nyelvtudás hiánya is hasonló mértékben lehet gátja a vándorlásnak.

A 2010-es évek elején a külföldre költözéstől elsősorban az érzelmi kötődések tartották vissza a fiatalokat (család, barátok, szülőföld), míg napjainkban egyre nagyobb szerepet játszanak a racionális elégedettségi szempontok (itthon is lehet boldogulni, nem akarja feladni az itthoni életét vagy karrierjét), illetve bizonyos esetekben a bizonytalanságtól való félelmek.

2. táblázat: A külföldi mobilitást gátló tényezők^{20, 21} (%)

	2012	2016	2020	2024 (15–29)	2024 (15–34)
Ragaszkodik a családjához	63	71	31	16	17
Ragaszkodik a hazájához, szülőhelyéhez	48	45	12	9	9
Ragaszkodik a barátaihoz	46	51	15	9	9
Egyedül nem mer belevágni	42	27	15	9	9
Nem akarja feladni itthoni életét, karrierjét	42	20	20	9	10
Nincs (anyagi) lehetősége rá	40	25	8	7	7
Nem beszél elég jól idegen nyelven	40	21	13	9	10
Itthon is boldogul	36	21	26	10	10
Nem tudja, hogyan fogjon hozzá	34	14	8	5	5

²⁰ 2012-ben a kérdés 5 fokozatú skálán lett kérdezve, a 2012-es adatoknál a „4” és „5” értékekre adott válaszok összesített százalékos arányát tüntettem fel (az „5” érték jelentette, hogy teljes mértékben visszatartja). A 2016-os, 2020-as és 2024-es adatoknál az említések százalékos arányát közlöm, ezekben az években többválaszos kérdés formájában kerültek rögzítésre a válaszok.

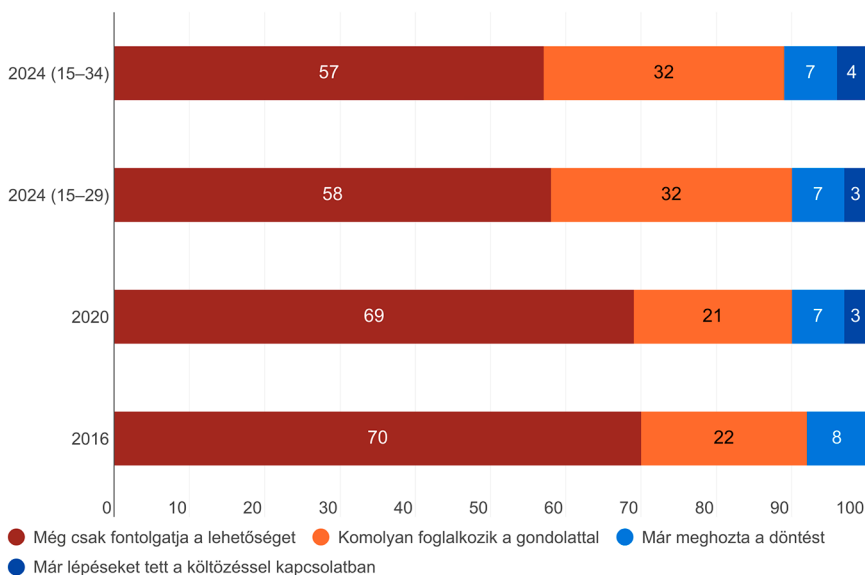
²¹ Kérdés: „Milyen okok tartják vissza attól, hogy elhagyja az országot hosszabb-rövidebb időre?”
Bázis: n₂₀₁₂ = 8000; n₂₀₁₆ = 1843; n₂₀₂₀ = 1877; n_{2024 [15–29]} = 3580; n_{2024 [15–34]} = 5000

	2012	2016	2020	2024 (15–29)	2024 (15–34)
Túlságosan sok ügyintézésel jár	32	12	2	4	5
Veszélyes (terrorizmus, bűnözés)	n.a.	12	2	4	4
Fél a sikertelenségtől	n.a.	12	16	6	7
Fél az idegen környezettől	n.a.	17	18	8	8
Most már itthon jobb (a külföldi lehetőségek romlottak, a hazaiak javultak)	n.a.	n.a.	n.a.	5	5

Forrás: saját szerkesztés

A fiatalok körében gyakran a külföldi célok csak lehetőségként jelennek meg, sokan csak eljátszanak a gondolattal, és annak ellenére, hogy sokat beszélnek róla, nem biztos, hogy konkrét tett is következik utána. Ezért fontos megvizsgálni azt, hogy a külföldre költözéssel kapcsolatos tervek milyen fázisban vannak a fiatalok fejében. Az utolsó három adatfelvételben hasonló formában tették fel a kérdést. A 2016-os és 2020-as kutatás során szinte ugyanolyan eredményeket láthatunk, de 2024-ben láthatóak nagyobb változások. Több mint 10 százalékponttal csökkent azok aránya, akik csak fontolgatták a külföldi lehetőségeket, és növekedett azok aránya, akik komolyan kezdtek el foglalkozni ezzel az ötlettel (9. ábra). A pusztá érdeklődésből egyre többen jutnak el a komoly tervezés szintjére, ugyanakkor a tényleges költözésig továbbra is csak kevesen jutnak el. Ez arra utal, hogy a magyar fiatalok egyre inkább nemzetközi perspektívában gondolkodnak, de közben jelentős részük számára Magyarország továbbra is elfogadható vagy vonzó életpályát kínál. Az eredmények alapján arra következtethetünk, hogy a külföldre költözés ma kevésbé tömeges vágyként, de sokkal tudatosabban átgondolt lehetőségként jelenik meg a fiatalok körében.

9. ábra: A külföldre költözési szándék erőssége²² (%)

Forrás: saját szerkesztés

Aktuális eredmények

Az előző részben láttuk, hogy a fiatalok 2,5–3 százaléka dolgozott már külföldön, többségük Ausztriában, Angliában és Németországban. Közel egyharmaduk maximum hat hónapig dolgozott egy másik országban, további egyharmaduk 7–22 hónap között, illetve 28 százalékuk két évnél hosszabb ideig.

A fiatalok 5-6 százaléka folytatott tanulmányokat egy másik országban, közülük legtöbben Angliában, Romániában, Németországban és Spanyolországban. A fiatalok 60 százaléka maximum egy évig tanult külföldön.

A fenti két tevékenységen kívül a kutatás – új elemként – kíváncsi volt arra is, hogy a fiatalok önkénteskedtek-e külföldön. Korcsoporttól függetlenül a megkérdezettek 0,6 százaléka végzett már ilyen tevékenységet, négyötödük maximum egyéves időtartamban.

Életvitelszerűen a 15–29 évesek 2,4 és a 15–34 évesek 3,1 százaléka élt külföldön, azaz legalább hat hónapot egy másik országban töltöttek.

Szociodemográfiai jellemzők alapján megvizsgálva a külföldi tapasztalatokat, több szignifikáns kapcsolatot fedezhetünk fel. A külföldi munka esetében a nem,

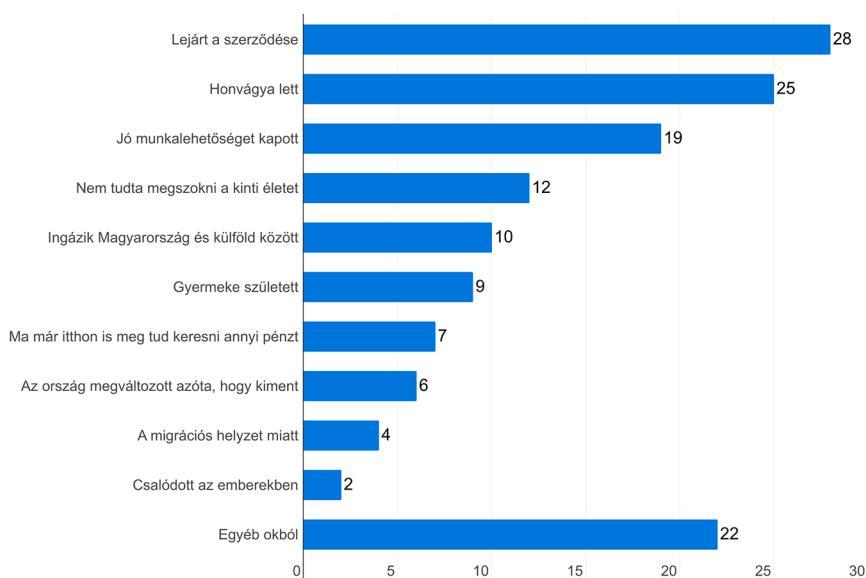
²² Kérdés: „A külföldre költözéssel kapcsolatos terveire a következők közül melyik igaz leginkább?”

Bázis: n₂₀₁₆ = 533; n₂₀₂₀ = 518; n_{2024 [15–29]} = 714; n_{2024 [15–34]} = 941

az életkor, a településtípus és az iskolai végzettség is differenciál, azaz a fiúk, a 30–34 évesek, a megyei jogú városokban és a községekben élők, valamint a diplomával rendelkezők nagyobb arányban dolgoztak egy másik országban. A külföldi tanulmányok esetében a településtípus és az iskolai végzettség mentén láthatunk különbségeket, legnagyobb arányban a budapesti és diplomás fiatalok szereztek ilyen jellegű tapasztalatokat. A külföldi önkéntes tapasztalatszerzés a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőkre jellemző, vagyis a diplomások és az érettségivel rendelkezők voltak már nagyobb arányban ilyen céllal külföldön.²³

A külföldi munkavállalás során azt, hogy a fiatalok a végzettségüknek megfelelő beosztásban dolgoztak-e vagy sem, szignifikáns módon a településtípus és az iskolai végzettség határozta meg. A kisebb városokban és községekben élők, valamint a legfeljebb nyolc általános és érettségi nélküli szakközépiskolai végzettséggel rendelkezők dolgoztak végzettségüknek megfelelő beosztásban, amiből arra következtethetünk, hogy ők alacsony presztízsű vagy szakmunkás munkakörökben helyezkedtek el a vendéglátás, szolgáltató szektor vagy építőipar területén.²⁴

10. ábra: A visszatérő migráció okai^{25, 26} (%)

Forrás: saját szerkesztés

23 Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,001$).

24 Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,05$).

25 Kérdés: „Ha már élt egy másik országban, miért jött vissza Magyarországra?” Bázis: $n_{2024 [15-34]} = 284$

26 Többválaszos kérdés formájában kerültek rögzítésre a válaszok.

Az elmúlt években a szakirodalomban egyre többször találkozhatunk a visszatérő migráció témájával, a kutatások során új kérdéskörként jelenik meg.²⁷ Az országos ifúságkutatások történetében először kérdezték meg a fiataloktól, hogy ha éltek már külföldön, miért jöttek vissza Magyarországra. A hazatérések mögött leginkább a külföldi és a hazai munkafeltételek megváltozása, valamint érzelmi motivációk vagy a külföldi körülményekhez való alkalmazkodási nehézségek állnak. Több fiatal családi okok miatt költözött vissza Magyarországra, például gyermeke született, vagy az egyéb okok között többször említették, hogy szüleik hazatérése miatt jöttek ők is haza. Bár a fiatalok kis részénél jelennek meg, érdemes megemlíteni azokat az okokat, amelyek a külföldi viszonyok megváltozásával vagy a migrációs helyzet által kialakult körülményekkel függenek össze, illetve az országok közötti jövedelmi különbségek eltűnése is magyarázó ok lehet bizonyos esetekben (10. ábra).

A részletesebb elemzések alapján kijelenthető, hogy az életkor növekedésével egyre többen vannak azok, akik nem tudták megszokni a kinti életet, és ezért jöttek haza.²⁸ Amíg ezt az okot a 15–19 évesek közül senki nem említette, addig a 30–34 évesek közül 17 százaléknál jelenik meg. Hasonló tendencia tapasztalható életkor mentén azzal kapcsolatban is, hogy mit gondolnak arról az országról, amelybe kivándoroltak. A 15–19 éveseknél és a 20–24 éveseknél nem jelenik meg a visszatérés okaként az, hogy megváltoztak a kinti körülmények, de a 25–29 évesek 5 százaléka, valamint a 30–34 évesek 11 százaléka mondta ezt érvként.²⁹

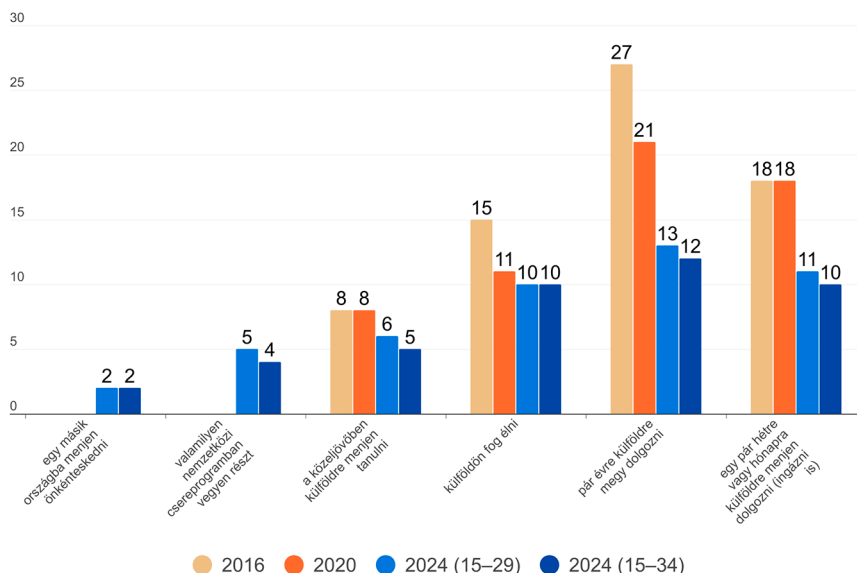
A fiatalok jövőbeli külföldi terveit elemezve látható, hogy a korábbi adatfelvételekhez képest mind a munkavállalás, mind a tanulás tekintetében kevesebben vannak azok, akik ilyen célokkal rendelkeznek rövid vagy hosszú távon. A végleges letelepedést tervezők aránya minimális mértékben csökkent, de statisztikai értelemben szinte megegyezik a négy évvel ezelőtti aránnyal. A fiatalok nemzetközi mobilitása szempontjából kiemelkedő szerepük van a különböző csereprogramoknak és önkéntes lehetőségeknek, ezért a 2024. évi adatfelvétel során kíváncsiak voltunk arra is, hogy ezekben részt vennének-e. Nemzetközi csereprogramokban szívesebben vennének részt a fiatalok, mint a külföldi önkéntes szolgálatban, bár egyik esetben sem tekinthető magasnak az érdeklődők aránya (11. ábra).

27 Ligeti 2019; Radonjić–Bobić 2021; Tomic–Taylor 2018.

28 Khi-négyzet próba $p \leq 0,05$; Cramer's $V = 0,194$

29 Khi-négyzet próba ($p \leq 0,05$); Cramer's $V = 0,182$

11. ábra: Jövőbeli külföldi tervek³⁰ (%)

Forrás: saját szerkesztés

A rövid távú és a hosszú távú munkavállalás, valamint a végleges letelepedés iránt is nyitottabbak a fiúk, kérdéstől függően 4-5 százalékkal többen rendelkeznek ilyen tervekkel, mint a lányok. Életkor alapján a rövid távú munkavállalási terveket leszámítva minden esetben a fiatalabb korcsoportok képviselői (15–19 és 20–24 évesek) rendelkeznek legnagyobb arányban ilyen tervekkel.³¹

A településtípus alapján is felfedezhetőek különbségek a jövőbeli tervek kapcsán. Külföldi tanulmányok folytatását és nemzetközi cserekapcsolatokban való részvételt leginkább a budapesti fiatalok, míg több évre dolgozni és véglegesen letelepedni a megyeszékhelyeken élők terveznek.³²

A migráció gondolatának megszületésében több személynek és szervezetnek lehet hatása, ezeknek a szereplőknek a véleménye nagymértékben meghatározhatja azt, hogy a fiatalok milyen döntést hoznak az előkészítési folyamat végén. Új kérdésként lett feltéve a kutatás során, hogy kinek vagy minek volt hatása arra, hogy a migrációs tervek kialakuljanak a fiatalokban. Ahogy a 12. ábrán láthatjuk, abszolút többségben a tervek alapvetően belső indíttatásúak voltak, illetve a baráti kapcsolati hálók is jelentős hatást gyakoroltak ezekre. Az életkori sajátosságoknak megfelelően érthető, hogy ez a két tényező volt a legnagyobb hatással a fiatalokra,

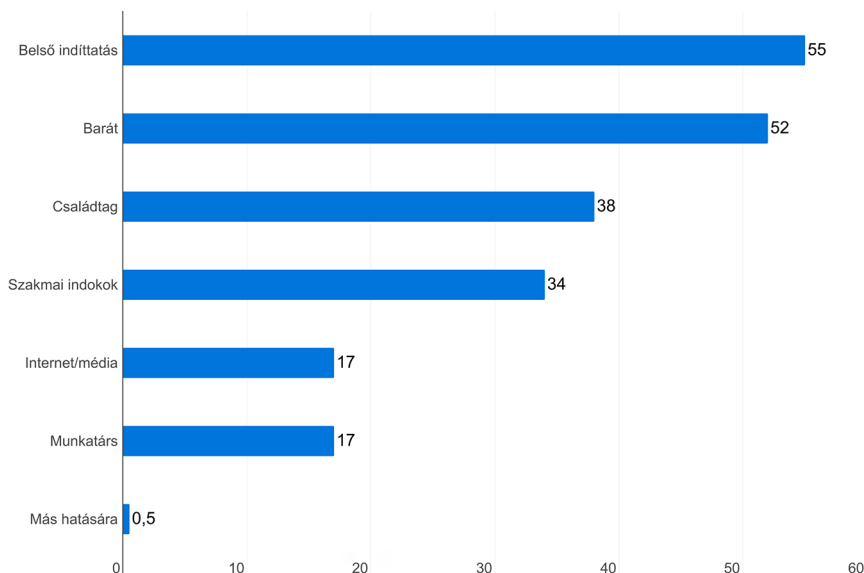
³⁰ Kérdés: „Tervezi-e, hogy...?” Bázis: $n_{2016, 2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

³¹ Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,001$).

³² Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,05$).

ezekhez képest jóval kisebb mértékben vették figyelembe a közvetlen családtagok véleményét, valamint a karrierépítésben fontos szakmai indokokat. A vándorlási tervek kialakulására leggyengébb hatása az internetnek, a médiumoknak és a munkatársaknak volt a fiatalok körében.

12. ábra: A migrációs tervek kialakulásában meghatározó aktorok^{33, 34} (%)

Forrás: saját szerkesztés

A lányokra a családtagok szignifikánsan nagyobb hatással voltak, mint a fiúkra, de a munkatársak szerepe éppen ellenkezőleg hatott a nemek képviselőire.³⁵ A barátok a 20–24 és 25–29 évesek, valamint a fővárosi fiatalok terveit befolyásolták legnagyobb arányban, a munkatársak a 30–34 évesekét, az internet és a média a megyeszékhelyeken élőket. A barátok és a munkatársak az érettségivel nem rendelkező szakközépiskolai végzettségűekre voltak nagy hatással, a családtagok a maximum nyolc általánossal rendelkezőkre, a szakmai indokok pedig a diplomásokra.³⁶

A kivándorlásra vonatkozó terveket a 15–34 évesek 2 százaléka egy éven belül szeretné megvalósítani, 6 százalékuk egy-két év és újabb 6 százalékuk három-öt év múlva. Ennél hosszabb időtávon – azaz több mint öt év múlva – a fiatalok 3

33 Kérdés: „Kinek/minek a hatására gondolt arra, hogy külföldre megy dolgozni vagy tanulni?”

Bázis: $n_{2024 [15-34]} = 962$

34 Többválaszos kérdés formájában kerültek rögzítésre a válaszok.

35 Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,05$).

36 Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,001$).

százaléka szeretne egy másik országba költözni, illetve 2 százalékuk nem tudott egyértelmű választ adni, hogy mikor tervezi mindezt. Az egyes korcsoportok között szignifikáns különbségeket állapíthatunk meg, hiszen a rövid távon, azaz a maximum két éven belüli kivándorlást tervezők között nagyobb arányban találjuk a 30–34 éveseket, míg közép- és hosszú távon a 15–19 és 20–24 éveseket. Ez magyarázható azzal, hogy utóbbi csoportok szeretnék befejezni középfokú és/vagy felsőfokú tanulmányaikat, és csak ezt követően szeretnék egy másik országba kivándorolni. Az iskolai végzettség is befolyásolja a migrációs tervek időbeli ütemezését. A legfeljebb nyolc általánossal rendelkezők kétharmada három év múlva vagy annál később indulna el, a szakmával rendelkezők több mint 60 százaléka maximum két év múlva vagy akár ennél rövidebb időn belül, illetve az érettségizettek és diplomások több mint háromötöde egy-öt éven belül.³⁷

Az ország társadalmi-gazdasági helyzete, a munkaerőpiaci és demográfiai folyamatok szempontjából nagyon fontos látni azt, hogy a nemzetközi vándorlást tervező fiatalok a külföldi tartózkodás után vissza szeretnék-e térni Magyarországra vagy sem. Ezért szintén új kérdés formájában került a kutatás kérdőívébe ez a szempont, amely által becslést adhatunk a jövőre vonatkozóan. Természetesen ez változhat az évek során, a külföldi tapasztalatok is befolyásolhatják ezt az ország szempontjából negatív vagy pozitív irányba. A kutatás eredményei alapján kijelenthető, hogy a külföldi tervekkel rendelkező 15–34 éves fiatalok 42 százaléka az adatfelvétel időpontjában azt nyilatkozta, hogy mindenképpen haza szeretne jönni. További 36 százalékuk nem biztos, hogy visszatér, 9 százalékuk ennél magabiztosabb választ adott, azaz ők azt mondták, hogy biztos, hogy nem jönnek haza, valamint 13 százalék azok aránya, akik nem tudtak egyértelmű választ adni erre a kérdésre. A teljes alapsokaságra vetítve mindez azt jelenti, hogy a fiatalok 8 százaléka haza szeretne térni, 7 százalékuk még nem biztos, hogy hazajön, 2 százalékuk úgy tervezi, hogy nem tér többet vissza Magyarországra külföldre vándorlása után, 3 százalékuk pedig még nem tudja, mit tenne. A visszatérési szándékok függetlenek nemtől, életkortól és iskolai végzettségtől, egyedül településtípus alapján van szignifikáns kapcsolat. A budapestiek között találjuk legnagyobb arányban a biztosan hazatérést tervező fiatalokat (52 százalék), ugyanakkor körükben vannak a legtöbben azok is, akik nem szeretnék hazajönni (12 százalék). A községekben élők a legbizonytalanabbak, 17 százalékuk „nem tudom” választ adott erre a kérdésre.³⁸

A migrációs elméletek közül a hálózatelméleti megközelítések³⁹ hívták fel a kutatók és a szakértők figyelmét arra, hogy a kivándorlás sikerességét nagyban meghatározza az, hogy milyen kapcsolatokkal rendelkeznek a kivándorló sze-

37 Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,001$).

38 Khi-négyzet-statisztika szignifikáns összefüggést mutatott ($p \leq 0,05$).

39 De Haas 2010; King 2012.

mélyek vagy csoportok, és ezeket hogyan tudják használni a felkészülési és a beilleszkedési szakaszban. Éppen ezért a kutatás során erre is rákérdeztünk egy új kérdés kérdőívbe való beillesztésével. Arra voltunk kíváncsiak, hogy ha a fiatalok úgy döntenek, hogy külföldre mennének, lenne-e valaki ott helyben, aki segítené őket a szállásbiztosításban, a munkakeresésben vagy az adminisztrációs ügyek intézésében. A 15–34 évesek valamivel több mint háromnegyedének (76 százalékának) nincs ilyen kapcsolata. Külföldön élő rokon a fiatalok 8 százalékának tudna segíteni, 1 százalékuknak van ott élő párkapcsolati partnere. Legnagyobb arányban a barátokra támaszkodnának saját meglátásuk szerint a külföldre vágyók, 13 százalékuknak vannak ilyen jellegű kapcsolataik. A munkatársak mint lehetséges segítők alacsony arányban jelennek meg, mindössze 2 százalékuk említette meg őket.

A külföldön élő rokonokra leginkább a 15–19 évesek, a községekben és kisebb városokban élők, illetve a maximum nyolc általánossal rendelkezők számíthatnának saját meglátásuk szerint. A barátok segítségét az idősebb korcsoportok tagjai (25–29 és 30–34 évesek), a megyeszékhelyeken élők és diplomával rendelkezők vennék igénybe legnagyobb arányban.⁴⁰

Összegzés

A tanulmány eredményei alapján a magyar fiatalok nemzetközi mobilitásával kapcsolatban egy összetett folyamat rajzolódik ki. A fiatalok körében mérhető migrációs potenciál – vagyis a külföldi munkavállalás, tanulás vagy letelepedés iránti szándék – hosszabb távon csökkenő tendenciát mutat. Ez arra utal, hogy a külföldre költözés ma már kevésbé tekinthető általános életstratégiának vagy tömeges generációs aspirációnak, mint a 2000-es évek végén vagy a 2010-es évek elején. A migráció ugyanakkor továbbra is fontos lehetőség maradt a fiatalok számára, de egyre inkább tudatosan mérlegelt, konkrét célokhoz kapcsolódó döntésként jelenik meg.

A kutatás egyik legfontosabb tanulsága, hogy a külföldi mobilitás társadalmi jelentése átalakult. A korábbi időszakokban a fiatalok jelentős része elsősorban a jobb megélhetés, a nyelvtanulás, a tapasztalatszerzés és az új élmények reményében tekintett a külföldi munkavállalásra. Ezek a motivációk ma is jelen vannak, de súlyuk csökkent, miközben előtérbe kerültek a tudatos életstratégiai megfontolások. A jobb anyagi helyzet továbbra is a legfontosabb vonzerőt jelenti, amelyet erősítenek az itthoni rossz anyagi körülmények és a kilátástalanság érzése, de ugyanakkor a kalandvágy is hangsúlyos szerepet tölt be a döntéshozatalban. A migráció egyre inkább egy életpályával kapcsolatos racionális mérlegelés eredménye.

⁴⁰ Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,001$).

A visszatartó tényezők területén ugyancsak átalakulás figyelhető meg. Korábban elsősorban az érzelmi kötődések – a család, a barátok és a szülőföld iránti ragaszkodás – akadályozták a külföldre költözést. Bár a család továbbra is a leg-erősebb megtartóerő maradt, a kutatás azt mutatja, hogy napjainkban növekszik a racionális szempontok jelentősége. A fiatalok egy része azért nem tervezi a külföldre költözést, mert úgy érzi, Magyarországon is képes boldogulni, nem szeretné feladni a meglévő életét vagy karrierjét, illetve nem lát olyan mértékű előnyt a migrációban, amely indokolná a változtatást. Mindez arra enged következtetni, hogy a maradás egyre inkább tudatos választásként, és nem kényszerhelyzetként jelenik meg.

A kutatás arra is rámutat, hogy a külföldre költözés technikai és kulturális akadályai csökkentek. A nyelvtudás hiánya, az információs korlátok, az anyagi akadályok vagy az adminisztratív nehézségek sokkal kisebb visszatartó erővel bírnak, mint egy vagy két évtizeddel ezelőtt. Ez azt jelenti, hogy a nemzetközi mobilitás a magyar fiatalok számára ma már természetesebb és könnyebben elképzelhető életúttá vált. Ezzel párhuzamosan azonban nem nőtt a kivándorlási szándék, ami arra utal, hogy a mobilitás lehetőségének normalizálódása nem feltétlenül eredményez nagyobb elvándorlást.

Érdekes eredmény, hogy a migrációs tervek egyre tudatosabbá válnak. A korábbi évekhez képest csökkent azok aránya, akik csupán eljátszanak a külföldre költözés gondolatával, miközben nőtt azok száma, akik komolyan foglalkoznak a terv megvalósításával. Ugyanakkor a tényleges költözésig továbbra is csak kevesen jutnak el. Ez azt sugallja, hogy a külföld ma már nem elsősorban vágyálomként vagy menekülési lehetőségként jelenik meg a fiatalok fejében, hanem egy reálisan mérlegelt alternatívaként.

Az eredmények arra is felhívják a figyelmet, hogy a magyar migráció térszerkezete jelentősen átalakult. Míg korábban Németország és az Egyesült Királyság kiemelt célországnak számítottak, napjainkban egyértelműen Ausztria vált a legfontosabb célterületté. A kivándorlás és a visszavándorlás adatai egyaránt azt mutatják, hogy a magyar mobilitás egyre inkább regionális jellegű, és sok esetben összekapcsolódik az ingázással vagy az ideiglenes munkavállalással. Ez arra utal, hogy a migráció egyre kevésbé jelent végleges elszakadást Magyarországtól.

Ezt a következtetést erősítik a visszatérő migrációval kapcsolatos adatok is. A külföldi tapasztalatot szerzett fiatalok jelentős része nem végleges letelepedésben gondolkodik. A hazatérés legfontosabb okai között szerepel a szerződés lejárat, a honvágy, a kedvező hazai munkalehetőségek megjelenése, valamint a családi körülmények változása. Mindez azt mutatja, hogy a migrációt egyre inkább körkörös folyamatként érdemes értelmeznünk, amelyben a külföldi munkavállalás vagy tanulás sok esetben csak egy életciklus vagy karrierszakasz része.

Összességében a kutatás legfontosabb üzenete az, hogy a mai magyar fiatalok nem fordultak el a nemzetközi mobilitás lehetőségétől, de a külföldre költözéshez

való viszonyuk tudatosabbá vált. A migrációs potenciál csökkenése, a maradást támogató racionális megfontolások erősödése, valamint a visszatérő migráció növekvő jelentősége arra utal, hogy a külföldi mobilitás ma már nem feltétlenül a Magyarországról való végleges távozást jelenti, hanem sokkal inkább egy rugalmas, átmeneti és életpályába illeszkedő stratégiát.

Irodalom

- Atoyan, R. – Christiansen, L. E. – Diziolli, A. – Ebeke, C. – Ilahi, N. – Ilyina, A. – Mehrez, G. – Qu, H. – Raei, F. – Rhee, A. – Zakharova, D. 2016: Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe. *IMF Staff Discussion Notes*, 16. évfolyam, 7, 1. <https://doi.org/10.5089/9781475576368.006>
- Blaskó Z. – Gödri I. 2014: Kivándorlás Magyarországról: Szelekció és célország-választás az „új migránsok” körében. *Demográfia*, 57. évfolyam, 4, 271–307.
- De Haas, H. 2010: Migration and Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Review*, 44. évfolyam, 1, 227–264. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x>
- Fassmann, H. – Gruber, E. – Németh, Á. 2018: Conceptual framework for the study of youth migration in the Danube region. *YOUMIG Working Papers*, 1. szám.
- Hall, S. 2022: Youth, Migration and Development: A New Lens for Critical Times. *KNO-MAD Paper* 41.
- Heckert, J. 2015: New perspective on youth migration: Motives and family investment patterns. *Demographic Research*, 33, 765–800. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.27>
- King, R. 2012: *Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer*. Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM).
- Kiss-Kozma, G. – Ruff, T. 2024: Emigration Intentions Among Hungarian Youth. *Szociológiai Szemle*, 34, 55–74. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.12096>
- KSH é. n.: A kivándorló magyar állampolgárok célországok és nemek szerint. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0031.html (letöltve: 2026. 10. 08.)
- KSH é. n.: A Magyarországon született visszavándorló magyar állampolgárok az előző tartózkodás országára és nemek szerint. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0032.html (letöltve: 2026. 10. 08.)
- KSH é. n.: Magyar állampolgárok vándorlásának összefoglaló adatai. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0030.html (letöltve: 2026. 10. 08.)
- Ligeti A. S. 2019: Cirkuláris migráció Magyarországon. *Statisztikai Szemle*, 97. évfolyam, 4, 327–346. <https://doi.org/10.20311/stat2019.4.hu0327>
- Massey, D. S. – Arango, J. – Hugo, G. – Kouaouci, A. – Pellegrino, A. – Taylor, J. E. 1993: Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19. évfolyam, 3, 431–466. <https://doi.org/10.2307/2938462>

- Radonjić, O. – Bobić, M. 2021: Brain Drain Losses – A Case Study of Serbia. *International Migration*, 59. évfolyam, 1, 5–20. <https://doi.org/10.1111/imig.12710>
- Sardak, S. E. – Shymanska, K. – Girman, A. P. – Krupskyi, O. P. 2021: International youth migration: Features, tendencies, regulation prospects. *Journal of Geology Geography and Geoecology*, 30. évfolyam, 2, 365–378. <https://doi.org/10.15421/112133>
- Sheller, M. – Urry, J. 2006: The New Mobilities Paradigm. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 38. évfolyam, 2, 207–226. <https://doi.org/10.1068/a37268>
- Skeldon, R. 2017: *International Migration, Internal Migration, Mobility and Urbanization: Towards More Integrated Approaches*. UN. <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210473231>
- Tomic, C. H. – Taylor, K. 2018: Youth unemployment, the brain drain and education policy in Croatia: A call for joining forces and for new visions. *Policy Futures in Education*, 16. évfolyam, 4, 501–514. <https://doi.org/10.1177/1478210317751267>
- Williams, A. M. – Jephcote, C. – Janta, H. – Li, G. 2018: The migration intentions of young adults in Europe: A comparative, multilevel analysis. *Population, Space and Place*, 24. évfolyam, 1, e2123. <https://doi.org/10.1002/psp.2123>